

**Onderzoek
Jaarstukken 2009
Rekenkamer Venlo**

REKENKAMERCOMMISSIE

steller R. Lamberts / G. Müskens
doorkiesnummer 077-359 62 79
datum juni 2010

**SAMENSTELLING
REKENKAMERCOMMISSIE**

Externe voorzitter

Dhr. P. Houtsma

Leden

Mevr. J.C.M. van den Akker (extern lid,
vice-voorzitter)

Dhr. M.E. Geerts (extern lid)

Dhr. J.G.U.G. Hoezen (lid)

Dhr. A.F.E. Pieko (lid)

Mevr. V.E.R. van de Wiel-Tax (lid)

Juni 2010

**SECRETARIAAT
REKENKAMERCOMMISSIE**

Secretaris/onderzoeker

Dhr. J.H.A.M. Lamberts

Adres

Postbus 3434
5902 RK Venlo

Telefoonnummer

077 – 359 62 79

E-mail

r.lamberts@venlo.nl

Website

www.venlo.nl/rekenkamer

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	1
1.1	Doelstelling onderzoek	1
1.2	Normenkader.....	2
1.3	Werkwijze	2
1.4	Leeswijzer	3
2	Onderzoeksvragen	4
2.1	Onderzoeksvragen met betrekking tot de jaarstukken.....	4
2.2	Specifieke vragen met betrekking tot de verantwoording van de kosten herindeling.....	4
3	Onderzoekbevindingen betreffende de jaarstukken	6
3.1	Bestuurlijke herkenbaarheid.....	6
3.2	Stuurbaarheid.....	8
3.3	Kwaliteit van de verantwoording in de paragrafen.....	10
3.4	Rekening 2009 in een half uur.....	11
4	Kosten herindeling en onderlinge verrekeningen	12
5	Antwoorden op de onderzoeksvragen.....	13
6	Conclusies en aanbevelingen	15
6.1	Hoofdconclusie	15
6.2	Subconclusies en aanbevelingen	15
Bijlage 1:	Inhoudelijke verantwoording door stoplichtenrapportage	17
Bijlage 2:	Verantwoording in paragrafen.....	18
Bijlage 3:	Onderzoeksverantwoording	20

1 Inleiding

1.1 Doelstelling onderzoek

Algemeen: onderzoek jaarstukken.

De rekenkamercommissie van de gemeente Venlo (hierna: rekenkamer) heeft het jaarlijkse onderzoek van de jaarstukken als een vast onderdeel opgenomen in het onderzoeksprogramma. Met het nu voorliggende rapport brengt de rekenkamer advies uit aan de gemeenteraad over de jaarstukken 2009.

De rekenkamer richt zich in deze onderzoeken op de vraag of de jaarstukken de raad in staat stellen zijn sturende en controlerende rol waar te maken. Meer concreet stellen wij ons daarbij de vraag of de beleidsinformatie voldoende is met het oog op het uitoefenen van het budgetrecht van de raad.

Bij onderzoek naar de jaarstukken heeft ook de door de raad aangewezen accountant een prominente rol. De rekenkamer en de accountant onderzoeken de jaarstukken elk met hun eigen invalshoek. Het is daarom van belang te wijzen op de verschillen hiertussen:

- De accountant kijkt naar het getrouwe beeld van de financiële verantwoording en de rechtmatigheid van het financiële beheer. De reikwijdte van de accountantscontrole betreft de jaarrekening.
- De rekenkamer kijkt naar de kwaliteit van de verantwoordingsinformatie, naar de beleidsprestaties en de stuurkracht van de raad. De rekenkamer onderzoekt niet alleen de jaarrekening maar ook het jaarverslag.

Voor de raad is het van belang om het verslag van bevindingen van de accountant als een zelfstandig document te lezen, omdat de accountant andere zaken belicht dan de rekenkamer.

Specifiek: kosten herindeling.

Bijzondere aandacht geeft de rekenkamer in dit onderzoek aan de rapportage over de kosten die zijn gemaakt ten behoeve van de gemeentelijke herindeling (gemeente Venlo en gemeente Arcen en Velden) per 1 januari 2010. In de notitie fusiekosten¹ is vastgelegd hoe de sturing en beheersing van de kosten die op het fusieproces betrekking hebben, plaats moet vinden. Onder meer is aangegeven, dat in de afzonderlijke jaarrekeningen gerapporteerd moet worden over de besteding van de beschikbaar gestelde fusiebudgetten. In totaal ontvangen de beide gemeenten een bedrag van € 4,2 mln.

In verband met deze bijzondere situatie als gevolg van de herindeling, heeft de rekenkamer in het nu voorliggende onderzoek specifiek onderzoek gedaan naar de verantwoording aan de raad over de besteding van de fusiebudgetten. Verder is de onderlinge verrekening tussen de gemeente Venlo en de voormalige gemeente Arcen en Velden onderzocht van kosten in verband met werkzaamheden in het kader van de herindeling.

---

¹ Vastgesteld door de colleges van B&W van beide gemeenten in april 2009, voor kennisgeving aangenomen door de commissie herindeling d.d. 15-4-2009.

1.2 Normenkader

Algemeen: jaarstukken.

Met het oog op de mogelijke leereffecten richt de rekenkamer het onderzoek naar de jaarstukken 2009 uitsluitend op die van de voormalige gemeente Venlo.

Het normenkader voor ons onderzoek naar de jaarstukken 2009 is datgene, wat nodig is voor een goede publieke verantwoording. Goed openbaar bestuur kenmerkt zich door een optimaal functionerend systeem van sturen, beheersen, toezien en verantwoorden. In het onderzoek naar de jaarstukken concentreren wij ons vooral op het laatste onderdeel van deze cyclus: *'publieke verantwoording'*. Wij zijn van mening dat de lokale overheid te allen tijde goede publieke verantwoording over haar functioneren en presteren moet kunnen afleggen.

Het gaat er bij de kwaliteit van de beleidsinformatie voornamelijk om of er in de jaarstukken van de gemeente Venlo concrete informatie beschikbaar is over het gevoerde beleid en of de raad die beleidsinformatie kan gebruiken. In hoofdstuk 2 geven wij een nadere concretisering van de kaders beschikbaarheid en bruikbaarheid.

Specifiek: kosten herindeling.

De per 1 januari 2010 nieuw gevormde gemeente Venlo ontvangt van het Rijk een incidentele vergoeding voor de fusiekosten. De voormalige gemeenteraden hebben besloten om de kosten voor te financieren uit de algemene reserves. Als kader is meegegeven, dat de kosten binnen het door het Rijk beschikbaar gestelde budget zullen moeten blijven. Daarom heeft de rekenkamer speciaal onderzocht of de verantwoording van de besteding van het fusiebudget inzichtelijk is voor de raad.

1.3 Werkwijze

De rekenkamer heeft de jaarstukken 2009 van de gemeente Venlo geanalyseerd. Gezien de doelstelling van het onderzoek, het normenkader en de toetsing daaraan hebben wij ons nadrukkelijk gericht op de programmarekening en toelichting evenals op de "rekening 2009 in een half uur". In bijlage 3 treft u de onderzoeksverantwoording aan.

Onze aanbevelingen in het voorliggende onderzoek zijn bedoeld om verbeteringen aan te kunnen brengen in het verantwoordingsproces. Een goed verantwoordingsproces begint met een goed ingerichte (beleids-)begroting. Wij realiseren ons, dat de begroting 2010 die in maart 2010 door de (nieuwe) raad van Venlo is vastgesteld, op veel onderdelen vernieuwd is (als voorbeeld noemen we alleen al de inhoud van de programma's).

Wij hebben ten behoeve van ons onderzoek kennis genomen van het verslag van bevindingen van Deloitte accountants d.d. 27 mei 2010.

Het onderzoek is in eigen beheer uitgevoerd door de secretaris/onderzoeker van de rekenkamer de heer R.Lamberts met tijdelijke externe ondersteuning van de heer G.Muskens. De algehele aansturing was de verantwoordelijkheid van de voorzitter van de rekenkamer, de heer P.Houtsma.

Vanwege de korte doorlooptijd van dit onderzoek² hebben we geen schriftelijk bestuurlijk wederhoor kunnen toepassen. Vandaar dat wij een gesprek hebben gevoerd met de wethouder Financiën en de concerncontroller. De 'input' van dit gesprek (van 7 juni 2010)

---

² De jaarstukken zijn op 1 juni door het college van B&W vastgesteld.

beschouwen wij als het horen van de bestuurlijk en ambtelijk verantwoordelijken voor de jaarstukken.

In dit gesprek is aangegeven dat het rapport geen feitelijke onjuistheden bevat en ook de conclusies waren bestuurlijk en ambtelijk herkenbaar. Er is wel aandacht gevraagd voor de omstandigheden waaronder de jaarstukken 2009 tot stand zijn gekomen. Er lag een bijzonder hoge tijdsdruk op de samenstelling van deze jaarstukken. Als gevolg van de herindeling per 1 januari 2010 moesten veel p&c-producten in een korte periode tegelijkertijd worden opgesteld (begroting 2010, Kadernota 2011, prorap 2010-I, twee jaarrekeningen).

De rekenkamer heeft het onderzoeksrapport op 8 juni 2010 vastgesteld.

1.4 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 van dit rapport beschrijft de onderzoeksvragen.

Hoofdstuk 3 geeft de bevindingen van de rekenkamer weer betreffende de jaarstukken 2009.

Hoofdstuk 4 bevat de bevindingen over de verantwoording van de kosten van herindeling.

Hoofdstuk 5 beschrijft de antwoorden op de onderzoeksvragen.

Hoofdstuk 6 geeft tenslotte de conclusies en aanbevelingen van de rekenkamer weer.

2 Onderzoeksvragen

2.1 Onderzoeksvragen met betrekking tot de jaarstukken

Uitgaande van het normenkader en de doelstelling van het onderzoek hebben we ten aanzien van de jaarstukken 2009 als centraal onderzoeksthema geformuleerd:

Wat is de kwaliteit van de beleidsverantwoording in de jaarstukken 2009 van de (voormalige) gemeente Venlo vanuit het perspectief van de raad?

Op basis hiervan moet het onderzoek antwoord geven op de volgende vragen:

1. *Zijn de jaarstukken bestuurlijk herkenbaar?*

De jaarstukken vormen het sluitstuk van de planning en controlcyclus. Onder bestuurlijk herkenbaar verstaan wij dat de jaarstukken logisch aansluiten op de voorgaande producten van de planning en controlcyclus. Niet alleen qua opzet, maar ook inhoudelijk moet er een zodanige samenhang bestaan tussen de begroting, de voortgangsrapportages (proraps) en de jaarstukken, dat de raad niet met grote verrassingen wordt geconfronteerd. Met andere woorden: is er sprake van een consistente benadering van de planning en controlcyclus? Voorwaarde hiervoor is dat de tussentijdse rapportages een reële prognose tot het eind van het begrotingsjaar bevatten.

2. *Voldoen de jaarstukken aan de kwaliteitseisen van stuurbaarheid?*

Weliswaar vormen de jaarstukken het sluitstuk van de p&c-cyclus van het afgelopen jaar, tegelijkertijd bevatten ze waardevolle informatie voor het lopende en de volgende begrotingsjaren. Afwijkingen van het voorgenomen beleid en van beoogde prestaties kunnen immers een incidenteel dan wel een structureel karakter hebben. In het laatste geval is een doorvertaling hiervan richting kadernota en/of begroting van wezenlijk belang. Het opnemen van prospectieve informatie in de jaarstukken ondersteunt de sturende rol van de raad.

3. *Is voldaan aan de wens van de raad om een zogenaamd jaarverslag in één oogopslag op te stellen en geeft dit document inzicht aan de raad van de belangrijkste ontwikkelingen en conclusies?*

De raad heeft in 2007 het college opgeroepen om in 2008 een makkelijk leesbare en effectieve samenvatting te presenteren³. Daarbij heeft de raad enkele criteria benoemd, waaronder inzicht in de financiële positie, heldere aansluiting van cijfers en uitleg over de verschillen.

2.2 Specifieke vragen met betrekking tot de verantwoording van de kosten herindeling

Eind februari 2010 heeft het college een Kaderbrief (raadsinformatiebrief 2010 nr. 15) opgesteld met betrekking tot de jaarverslaglegging 2009 van de gemeente Venlo en de (voormalige) gemeente Arcen en Velden. De rekenkamer heeft dit in het onderzoek betrokken door het formuleren van de volgende vragen:

---

³ Raadsmotie d.d. 27-6-2007.

- 4. Is het voor de raad helder en begrijpelijk welke activiteiten zijn uitgevoerd ten laste van het budget frictiekosten herindeling?*

De rekenkamer heeft in verband met de bijzondere situatie als gevolg van de herindeling per 1 januari 2010 specifiek onderzoek verricht naar de besteding van budgetten voor frictiekosten bij de herindeling en de verantwoording daarover aan de raad.

- 5. Is het voor de raad helder en begrijpelijk welke werkzaamheden de gemeente Venlo in 2009 heeft verricht voor de gemeente Arcen en Velden en de reden waarom deze werkzaamheden door Venlo zijn uitgevoerd?*

De gemeente Venlo heeft in 2009 ook werkzaamheden verricht voor en in opdracht van de gemeente Arcen en Velden. In 2009 zijn deze werkzaamheden onderling verrekend door middel van facturering. De kosten dienen te worden verantwoord bij de gemeente waarvoor ze gemaakt zijn. Deze onderlinge verrekeningen hebben we onderzocht.

3 Onderzoekbevindingen betreffende de jaarstukken

In dit hoofdstuk beschrijven wij de onderzoeksbevindingen.

Voor een toets op de kwaliteit van bestuurlijke herkenbaarheid (het logisch op elkaar aansluiten van de producten van de P&C cyclus) is de programmaverantwoording in de jaarstukken 2009 vergeleken met de programmabegroting 2009 en met de proraps I en II (zie hierna paragraaf 3.1).

Om een oordeel te kunnen geven over de kwaliteit van de jaarstukken 2009 als hulpmiddel voor de raad om te sturen, heeft de rekenkamer de hoofdstukken 3 en 6 (respectievelijk de programmaverantwoording en de programmarekening) van de jaarstukken onderzocht (zie hierna paragraaf 3.2).

Verder is onderzoek gedaan naar de paragrafen. De begroting geeft in de beschrijving van de paragrafen de kaders aan voor het beheer. De paragrafen in de jaarstukken moeten informatie geven voor de beoordeling van de financiële positie op korte en langere termijn⁴. Ook hier is nagegaan of de paragrafen in de begroting en de rapportages in de paragrafen van de jaarstukken logisch op elkaar aansluiten en of de informatie bruikbaar is voor de raad (zie hierna paragraaf 3.3).

De rekenkamer heeft vastgesteld dat de jaarstukken een “rekening 2009 in een half uur” bevatten, waarmee één van de aanbevelingen bij de vorige jaarstukken is uitgevoerd. Wij geven onze bevindingen over de “rekening 2009 in een half uur” voor wat betreft het inzicht voor de raad in paragraaf 3.4.

3.1 Bestuurlijke herkenbaarheid

De planning en control cyclus is door ons onderzocht langs twee invalshoeken. Enerzijds is nagegaan of *de inrichting van onderdelen van de P&C cyclus* consistent is. Dit houdt in dat de programmarapportages en de programmaverantwoording in de jaarstukken logisch moeten aansluiten op de begroting als het startpunt van de P&C cyclus.

Anderzijds is nagegaan of *de inhoud* van de rapportages bruikbaar is voor de raad. Hierbij is vooral gekeken of de rapportage Prorap II logisch aansluit op de voorafgaande Prorap I. En vervolgens of de verantwoording in de jaarstukken consistent is ten opzichte van de beide voorliggende proraps.

Inrichting P&C cyclus.

De inrichting van de Planning en Control instrumenten en de jaarstukken als sluitstuk voldoen naar de mening van de rekenkamer in hoofdlijnen aan de kwaliteitseisen.

De begroting geeft per programma de hoofddoelen en subdoelen aan. Aan de hoofddoelen en subdoelen zijn prestatieparameters en streefwaarden per effectindicator gekoppeld. De proraps I en II en de jaarstukken bevatten een inhoudelijke verantwoording die aansluit op de methodiek van de begroting. De rapportage in de jaarstukken 2009 is inzichtelijk opgesteld in de vorm van een zogenaamde stoplichtrapportage, die er als volgt uitziet:

---

⁴ Bepaling uit de BBV.

Groen	de indicator is per 31-12-2009 gerealiseerd
Oranje	de indicator is per 31-12-2009 deels gerealiseerd, vanwege risico's
Rood	de indicator is niet gerealiseerd per 31-12-2009
Zwart	rapportage op de indicator is op dit moment niet mogelijk

Inhoudelijke consistentie.

Nagegaan is ook of over *de inhoud* in de prorap I, prorap II en jaarstukken logisch en consistent wordt gerapporteerd. Hierbij maken wij onderscheid tussen de beleidsinhoudelijke en de financiële verantwoording.

Beleidsinhoudelijke verantwoording.

In de tabellen in bijlage 1 is aangegeven in hoeveel gevallen gerapporteerd is met welke score (stand van zaken). De achtereenvolgende rapportages vertonen op hoofdlijnen een consistent beeld. Dit met uitzondering van de programma's 1 en 2.

In programma 1 is in de eerste rapportage (prorap I) geen enkel "zwart" stoplicht gerapporteerd, terwijl dit aantal bij de tweede rapportage 13 bedraagt. Bovendien is het aantal rapportages in prorap I veel minder (17) dan in prorap II. Hier zijn in de betreffende rapportages geen verklaringen voor gegeven. Uit nadere informatie blijkt, dat in prorap I voor de outcome (effect, zie de cursieve teksten) niet met kleurtjes is aangegeven hoe het met de realisatie stond. In prorap II en de jaarstukken is dit wel gebeurd. Omdat veel outcome van programma 1 echter gebaseerd was op de stadspeiling en deze vragen daarin niet meegenomen waren, zijn de indicatoren zwart gekleurd.

De rekenkamer merkt hierbij op dat onafhankelijk van het aantal indicatoren de meting van alle vastgestelde indicatoren geborgd moet zijn.

In programma 2 is slechts één "rood" stoplicht gerapporteerd, terwijl dit aantal bij de tweede rapportage 12 bedraagt. Bovendien is het aantal rapportages in prorap I veel minder (13) dan in prorap II. Hier zijn evenmin verklaringen voor gegeven in de rapportages.

Desgevraagd is vanuit de organisatie aangegeven dat in programma 2 bij prorap I voor veel indicatoren geen gegevens beschikbaar waren (en dus zwart gekleurd). In de loop van het jaar is de informatie wel beschikbaar gekomen en zijn de zwarte kleuren vervangen door groen of rood.

De rekenkamer constateert dat deze verklaring niet duidelijk aangeeft waarom er in prorap II en de jaarstukken veel meer indicatoren gerapporteerd zijn dan in prorap I (verschil van 13).

Financiële verantwoording.

De programmarapportages (proraps) worden opgesteld om onder andere inzicht te bieden in de financiële afwijkingen van de begroting en bevatten een prognose van de programma-resultaten per 31 december van het begrotingsjaar. Met het vaststellen van de proraps accordeert de raad de afwijking ten opzichte van de begroting. De focus van de vooral financieel technische prorap ligt op de jaarschijf van de betreffende begroting, alleen deze schijf wordt geëxtrapoleerd.

Tekst ontleent aan Prorap 2009-I en prorap 2009-II, hoofdstuk 1 'Inleiding'.

De beleidsbegroting 2009, prorap I, prorap II en jaarstukken 2009 geven een resultaat aan van respectievelijk positief 2,3 mln., negatief 0,7 mln., positief 2,4 mln. en positief 41,5 mln. Er is een verrassend groot verschil is tussen de prognose van het financiële resultaat in prorap II en het definitieve resultaat in de jaarstukken.

In de jaarstukken is aangegeven, dat er een aantal incidentele oorzaken is aan te wijzen voor het positieve rekeningsresultaat. De rekenkamer is van mening, dat belangrijkste oorzaak vermeld hadden kunnen worden in prorap II. Dit betreft de verkoop van de aandelen Essent met een opbrengst van 20,4 mln. Over de verkoop van de aandelen is de raad op 22 april 2009 geconsulteerd en in de raadsvergadering van juli 2009 is een motie aangenomen waarbij de inkomensgarantie voorop stond.

Deze informatie was bekend op het moment dat prorap II werd opgesteld en gelet op de omvang van deze transactie had dit in prorap II gemeld moeten worden.

Naast de verslaglegging over het totale resultaat heeft de rekenkamer ook onderzocht in welke mate de bruto ramingen (baten en lasten afzonderlijk) in de begroting 2009, prorap I en prorap II vergeleken met de bruto verantwoording in de jaarstukken consistent zijn.

Het beeld is als volgt:

	X 1.000 euro			
	Begr.2009	Prorap I	Prorap II	Jaarrek. 2009
Baten	288.037	306.694	312.706	391.931
Lasten	291.538	321.707	324.207	350.376
Ontrekkings res	30.594	20.331	30.594	29.753
Stortingen res	5.907	6.003	16.637	24.142
Saldo	+2.280	-686	+2.456	+41.555

De verschillen in de bruto bedragen (baten en lasten afzonderlijk) tussen prorap II en de jaarstukken zijn aanzienlijk groter, dan bij een vergelijking van uitsluitend het eindsaldo. De verrassing voor de raad ontstaat niet alleen bij vergelijking van het totaalresultaat, maar nog meer bij afzonderlijke vergelijking van de baten en lasten in prorap II en jaarstukken. Bijvoorbeeld de baten zijn maar liefst 25% hoger uitgevallen dan voorzien was bij prorap II (€ 392 mln. ten opzichte van € 312,7 mln.).

Gelet op de omvang van deze verschillen, kunnen vraagtekens worden geplaatst bij de uitgangspunten van de proraps zoals in het kader gesteld.

3.2 Stuurbaarheid

Over de stuurbaarheid merken wij het volgende op.

Algemeen.

De beleidsprogramma's (hoofdstuk 3) zijn niet volledig opgebouwd naar analogie van de 3W-vragen. De verantwoordingsinformatie geeft inzicht in de mate waarin de doelen zijn bereikt en welke prestaties daarvoor zijn geleverd. Er is echter geen koppeling gelegd naar de daarvoor ingezette middelen op doelstelling- of prestatieniveau. De totale lasten en baten zijn alleen op programmaniveau weergegeven.

In hoofdstuk 6 wordt nader ingegaan op de baten en lasten per programma met een analyse van de afwijkingen. Deze financiële informatie (ofwel de ingezette middelen) zijn per begrotingspost gerangschikt en zijn niet 'gelinkt' aan de prestaties of doelstellingen. De raad kan daardoor geen volwaardige koppeling leggen tussen doelen, prestaties en kosten en dus geen oordeel daarover vormen.

De methode van verantwoording.

In hoofdstuk 3 van de jaarstukken is per programma een verantwoording opgesteld in de vorm van een stoplichtrapportage (zie voor de legenda hierboven onder 3.1).

Basis voor deze verantwoording in de vorm van een stoplichtrapportage is de beschrijving van de hoofddoelen en subdoelen en de te bereiken maatschappelijke effecten in de beleidsbegroting 2009-2012.

In de hierna opgenomen tabel is weergegeven in welke mate output en outcome zijn gerealiseerd volgens de stoplichtverantwoording in de jaarstukken 2009.

	programma 1	programma 2	programma 3	programma 4	programma 5
Groen	15	23	6	38	15
Oranje	15	-	1	4	2
Rood	6	10	-	5	-
Zwart	12	15	3	-	4

De wijze waarop de inhoudelijke verantwoording in hoofdstuk 3 van de jaarstukken is opgebouwd, is een bruikbaar middel om beschikbare informatie voor de raad te presenteren. Door middel van de stoplichtrapportage is voor de raadsleden snel inzicht te krijgen in de geleverde prestatie in relatie tot het vooropgestelde doel.

De inhoudelijke verantwoording.

In programma 1 is in 12 gevallen (ofwel ca 25%) “zwart” gerapporteerd hetgeen betekent, dat over de stand van zaken NIET gerapporteerd kan worden.

In programma 2 is dat aantal 15 (ofwel 33%). Voor bijna alle “zwart” gerapporteerde indicatoren is als toelichting gegeven, dat de vraag niet in de stadspeiling is opgenomen. De vraag is dan ook of bij het opstellen van de beleidsbegroting 2009-2012 de juiste effectindicatoren zijn gebruikt. In elk geval heeft de raad op deze wijze te weinig informatie beschikbaar om te kunnen oordelen of het beleid bijgestuurd moet worden.

Het aantal prestatieparameters en effectindicatoren is aanzienlijk. Wij wezen er in ons rapport over de jaarstukken 2007 op, dat beperking van dit aantal, mits goed inhoudelijk doordacht, de bruikbaarheid voor de raad zal verbeteren.

In de begroting 2009 is door het college aangegeven, dat de uitkomsten van een discussie over beperking van het aantal indicatoren en de bruikbaarheid daarvan voor de raad, zouden worden verwerkt in de begroting 2010.

Op het eerste gezicht lijkt overigens, mede door de inspanningen van de auditcommissie om het aantal indicatoren terug te brengen, de programmabegroting 2010-2013 op dit onderdeel te zijn verbeterd.

De toelichting bij indicatoren.

De toelichting bij indicatoren die niet per ultimo 2009 gerealiseerd zijn, geeft aanleiding het volgende op te merken.

De toelichtingen die in hoofdstuk 3 zijn weergegeven, geven niet in alle gevallen bruikbare informatie. Zo is bij de netto participatiegraad (pagina 3-30) aangegeven dat het streefcijfer (WWB-bestand neemt af met 150 uitkeringsgerechtigden in 2009) niet gehaald is vanwege de economische recessie. Deze toelichting geeft wél een verklaring voor het niet halen van het streefcijfer, maar mist informatie over de realisatie van het WWB-bestand: wat is het bestand per ultimo 2009 geworden? En kan de raad op dit bestand sturen?

In twee gevallen zijn indicatoren die per ultimo 2009 niet gerealiseerd zijn, niet van een toelichting voorzien. Bijvoorbeeld de prestatieparameter ‘De arbeidsmarkt arrangementen voor het MKB’ op pagina 3-29 is rood gearceerd, maar niet toegelicht. De prestatieparameter “de nieuwe overlegstructuur is ingevoerd als onderdeel van de regio Venlo structuur” is ook niet toegelicht. Ook in de beide proraps (waarin deze indicator oranje was) ontbreekt een toelichting hierop.

Er zijn ook voorbeelden van bruikbare informatie aangetroffen. Bijvoorbeeld op pagina 3-28 is de prestatieparameter 'bouw van een agrofoodcampus op Greenpark is gestart' rood gearceerd (= indicator is niet gerealiseerd). In de toelichting is aangegeven dat de aanbesteding is afgerond en dat oplevering eind 2011 wordt voorzien.

Daarnaast is het opgevallen dat ook bij een aantal 'groene' indicatoren (= wel gerealiseerd per ultimo 2009) een toelichting is opgenomen. Op pag. 3-35 is bijvoorbeeld aangegeven dat de sportparticipatie 93% is, hetgeen overeenkomt met de geformuleerde streefwaarde(= groen). Ook dit vergroot de informatiewaarde voor de raad.

Wij constateren een diversiteit in de kwaliteit van de toelichtingen bij de indicatoren.

3.3 Kwaliteit van de verantwoording in de paragrafen.

De beleidsbegroting 2009 omvat 7 verplicht voorgeschreven paragrafen. Daarnaast is in de begroting een vijftal "eigen" paragrafen toegevoegd⁵.

Het college heeft door middel van de raadsinformatiebrief nr. 15 van 2010 ter kennis van de raad gebracht, dat geen verslag gedaan wordt over de in de begroting opgenomen "eigen" paragrafen. De betreffende passage luidt: "omdat dit het laatste jaar is van de afzonderlijke gemeenten wordt voorgesteld als uitgangspunt te nemen, dat alleen de minimale en verplichte onderdelen worden opgenomen".

De bevindingen over de verslaglegging in de paragrafen zijn in bijlage 2 bij dit rapport gevoegd. Onder verwijzing naar deze bijlage zijn de bevindingen van de rekenkamer in samenvatting als volgt weer te geven.

In algemene zin voldoet de verantwoording in de paragrafen aan de normen van stuurbaarheid en herkenbaarheid.

De volgende paragrafen zijn te verbeteren als het gaat om de bestuurlijke herkenbaarheid. Met name kan de consistente benadering tussen begroting en jaarstukken worden verbeterd. Het gaat om:

- Onderhoud kapitaalgoederen (bedragen sluiten niet aan op die in de beleidsbegroting)
- Bedrijfsvoering (verantwoording sluit niet aan op de in de begroting gebruikte parameters)
- Verbonden partijen (verantwoording bevat geen bedrijfseconomische gegevens van een aantal partijen)

Bij een aantal paragrafen zijn de voor de raad bruikbare elementen van stuurbaarheid te verbeteren. Het gaat om paragrafen waarbij de toelichting en verantwoording van essentiële betekenis zijn voor de toekomst (de kadernota en/of de begrotingen).

Het gaat om de volgende paragrafen:

- Lokale heffingen (niet helder aangegeven wat de doorvertaling is van afwijkingen voor de toekomst).
- Weerstandsvermogen (geen plan om de risicoratio in de toekomst weer op het gewenste niveau te krijgen)

---

⁵ Sociaal maatschappelijk verkeer; sociaal economisch verkeer; bestuurlijke samenwerking; veiligheid en imago.

3.4 Rekening 2009 in een half uur

Op verzoek van de gemeenteraad van de voormalige gemeente Venlo is bij de jaarstukken een “rekening 2009 in een half uur” gevoegd.

In de vergadering van de auditcommissie van 27 mei 2010 zijn de jaarstukken toegelicht. Met betrekking tot de “Rekening 2009 in een half uur” is bij die gelegenheid aangegeven dat dit document thans bij de verantwoording over 2009 voor de eerste keer is gemaakt. Doel van dit eerste document is in een beknopt overzicht de belangrijkste ontwikkelingen en conclusies voor de gemeenteraad inzichtelijk te maken.

In de auditcommissie is verder toegelicht, dat het voornemen is om dit eerste exemplaar van de “rekening in een half uur” meer in detail te bespreken om te bepalen of deze in informatie voldoet aan de wensen.

De raad heeft in de raadsmotie van 27 juni 2007 de criteria benoemd, waaraan de “rekening 2009 in een half uur” aan zou moeten voldoen. Wij constateren, dat het document op hoofdlijnen inzicht biedt in de financiële positie, een aansluiting van de cijfers aangeeft en uitleg bevat over de verschillen. Met name de weergave in de vorm van tabellen en grafieken leent zich goed voor een snel inzicht bij de lezer.

4 Kosten herindeling en onderlinge verrekeningen

Het herindelingsproces tussen de gemeente Arcen en Velden en de gemeente Venlo heeft in 2009 kosten met zich mee gebracht. Ook in 2010 zullen nog kosten worden gemaakt die gerelateerd zijn aan dit proces. Vanuit het gemeentefonds ontvangen de gefuseerde gemeenten een bedrag ter dekking van de te maken fusiekosten.

De kaders voor verslaglegging (kaderbrief nr. 15 van 2010) voor kosten van herindeling zijn door de raad als volgt vastgesteld.

In de afzonderlijke jaarrekeningen moet gerapporteerd worden over:

- De stand van zaken van beide budgetten;
- De bestedingsvormen zoals vastgelegd in de vastgestelde notitie 'Fusiekosten';
- Doorkijk naar de toereikendheid van de beschikbaar gestelde budgetten en eventuele structurele effecten.

De kosten van de onderlinge verrekeningen voor werkzaamheden die de gemeente Venlo in 2009 heeft verricht voor en in opdracht van de gemeente Arcen en Velden, dienen te worden verantwoord bij de gemeente waarvoor ze gemaakt zijn. In de afzonderlijke jaarrekeningen dient het volgende kader getoetst te worden:

- Zijn de verrichte werkzaamheden en gefactureerde bedragen in beide jaarrekeningen verwerkt;
- Zijn de overgehevelde budgetten van de ene naar de andere gemeente overeenkomstig de besluitvorming verwerkt;
- BTW aspecten bij de onderlinge facturering;

In de jaarstukken 2009 is uitsluitend gerapporteerd over de stand van zaken van de budgetten van de gemeente Venlo en de voormalige gemeente Arcen en Velden. Op pagina 9 van de "rekening 2009 in een half uur" en op pagina 1-6 van de jaarstukken 2009 is die verantwoording terug te vinden. Deze verantwoording beperkt zich tot een overzicht van de herindelingsuitkering en de gerealiseerde kosten op totaalniveau.

Aan het kader dat door de beide gemeenteraden is vastgesteld, is niet voldaan: er is geen inzicht geboden in de bestedingsvormen en een doorkijk naar de toereikendheid van de budgetten en eventuele structurele effecten ontbreekt.

Over de onderlinge verrekeningen ontbreekt overigens iedere informatie in de jaarstukken.

Wij stellen vast dat geen verantwoording is afgelegd volgens de kaders die in de Kaderbrief jaarverslaglegging zijn aangegeven.

5 Antwoorden op de onderzoeksvragen

In de hoofdstukken 3 en 4 hebben we de bevindingen vermeld betreffende de jaarstukken en betreffende de kosten van herindeling en de onderlinge verrekeningen. Op basis daarvan formuleren we nu de volgende antwoorden op de onderzoeksvragen (zie hoofdstuk 2).

1. Zijn de jaarstukken bestuurlijk herkenbaar?

De inrichting van de Planning en Control instrumenten (prorap I, prorap II) en de jaarstukken als sluitstuk zijn bestuurlijk herkenbaar. De inhoudelijke verantwoording in de jaarstukken biedt door de stoplichtrapportages voor de raad snel inzicht in de geleverde prestatie in relatie tot het vooropgestelde doel. De beleidsverantwoording (realisatie van de beleidsdoelen) vertoont in de achtereenvolgende rapportages een nagenoeg consistent beeld.

De rapportages in prorap II en jaarstukken over het financiële resultaat alsook over de baten en lasten vertonen een verrassend groot verschil.

De bestuurlijke herkenbaarheid van een aantal paragrafen kan worden verbeterd.

Op basis van de bevindingen stelt de rekenkamer vast, dat de jaarstukken op een aantal uitzonderingen na (niet in de minste plaats de financiële consistentie), in hoofdlijnen bestuurlijke herkenbaar zijn. Voor verbeteringen worden in hoofdstuk 6 aanbevelingen gedaan.

2. Voldoen de jaarstukken aan de kwaliteitseisen van stuurbaarheid?

In hoofdstuk 6 van de jaarstukken wordt ingegaan op de baten en lasten per programma met een analyse van de afwijkingen. Deze financiële informatie (ofwel de ingezette middelen) zijn per begrotingspost gerangschikt en zijn niet 'gelinkt' aan de prestaties of doelstellingen (uit hoofdstuk 3). De raad kan daardoor geen volwaardige koppeling leggen tussen doelen, prestaties en kosten en dus geen oordeel daarover vormen.

De inhoudelijke verantwoording geeft aan, dat rapportage in veel gevallen (programma 1 en programma 2) niet mogelijk is. De raad heeft daardoor te weinig informatie beschikbaar om te kunnen oordelen of het beleid bijgestuurd moet worden.

Wat betreft de verantwoording onder de paragrafen in de jaarstukken zijn met name in de paragrafen Lokale heffingen en Weerstandsvermogen verbeteringen nodig.

De rekenkamer stelt vast dat de programmaverantwoording en de verantwoording onder de paragrafen in de jaarstukken verbeterd kan worden. De raad heeft te weinig sturingsinformatie. Aanbevelingen voor verbetering zijn in hoofdstuk 6 van dit rapport opgenomen.

3. Is voldaan aan de wens van de raad om een zogenaamd jaarverslag in één oogopslag op te stellen en geeft dit document inzicht aan de raad in de belangrijkste ontwikkelingen en conclusies?

De "Rekening 2009 in een half uur" biedt op hoofdlijnen inzicht in de financiële positie en de aansluiting van de cijfers. Voorts bevat het document een bruikbare uitleg van de verschillen. Voornamelijk de weergave in de vorm van tabellen en grafieken leent zich goed voor een snel inzicht bij de lezer.

4. Is voor de raad helder en begrijpelijk welke activiteiten zijn uitgevoerd ten laste van het budget frictiekosten herindeling?

De verantwoording in de jaarstukken 2009 laat de stand van de beschikbare budgetten zien per 1 januari 2010 op totaalniveau. Er is geen inzicht geboden conform de kaders.

5 Is het voor de raad helder en begrijpelijk welke werkzaamheden de gemeente Venlo in 2009 heeft verricht voor de gemeente Arcen en Velden en de reden waarom deze werkzaamheden door Venlo zijn uitgevoerd?

De jaarstukken ontberen iedere informatie over de onderlinge verrekeningen. Hiermee is niet voldaan aan de gestelde kaders.

6 Conclusies en aanbevelingen

6.1 Hoofdconclusie

Uitgaande van het centrale onderzoeksthema (zie onder paragraaf 2.1) stellen we vast dat de jaarstukken veel en op onderdelen kwalitatief goede informatie bevatten. Met name de voor het eerst uitgebrachte “rekening in een half uur” kan voor de raad van toegevoegde waarde zijn. Ook de stoplichtenrapportage biedt een snel en overzichtelijk inzicht.

6.2 Subconclusies en aanbevelingen

1. Sturingswaarde

Conclusie

Op het punt van de mogelijkheid voor de raad om te sturen is verbetering nodig. De financiële informatie (ofwel de ingezette middelen) is niet gekoppeld aan de prestaties of doelstellingen. Mocht de raad bijvoorbeeld naar aanleiding van de prorap vinden, dat voor het bereiken van bepaalde doelen een tandje bij geschakeld moet worden, dan ontbreekt de informatie daarover om dat beleid in te zetten. Dit kan temeer van belang zijn in het perspectief van de aanstaande bezuinigingen die in de Kadernota 2011 zijn opgenomen.

Aanbeveling

Geef door middel van de verantwoording aan de raad de mogelijkheid om een volwaardige koppeling te leggen tussen doelen, prestaties en kosten. In de jaarstukken 2009 is de financiële informatie (ofwel de ingezette middelen) per begrotingspost gerangschikt en zijn niet ‘gelinkt’ aan de prestaties of doelstellingen.

In het rapport van het onderzoek bij de jaarstukken 2008 heeft de rekenkamer als aanbeveling opgenomen: “Koppel de financiële implicaties zoveel mogelijk aan de inhoudelijke programmaverantwoording”. Alleen op die manier is de raad in staat om met behulp van de informatie sturing te geven aan het beleid.

2. Financiële consistentie

Conclusie

Op het vlak van een consistente benadering van de planning en controlcyclus is nog verbetering mogelijk. De jaarstukken 2009 laten een aanzienlijke verrassing zien ten opzichte van prorap II, waar het gaat om het resultaat en om de verschillen in de bruto bedragen per programma (een onverwachte stijging in de baten van 25%).

Aanbeveling

De financiële consistentie in de P&C cyclus verdient verbetering. Meldt in prorap II de prognose van het financiële resultaat zodanig actueel en volledig, dat in de jaarstukken geen grote verrassingen ontstaan.

Bijvoorbeeld de opbrengst uit verkoop van de aandelen Essent was op een zodanig tijdstip bekend, dat dit vermeld had moeten worden in de prorap II.

3. Informatievoorziening

Conclusie

De informatieverstrekking en rapportage in de paragrafen van de jaarstukken kan nog winnen aan consistentie en het toevoegen van prospectieve informatie.

Aanbeveling (3a)

Zorg dat de toelichting bij de indicatoren in de stoplichtrapportage volledig is. In de eerste plaats houdt dit in dat in elke situatie, dat gerapporteerd kan worden ook daadwerkelijk van een toelichting wordt voorzien. In de tweede plaats houdt dit in dat de toelichting zodanig volledig is, dat voor de raad geen vragen resteren.

Maak bijvoorbeeld gebruik van de goede voorbeelden bij de verantwoording, zoals wij die genoemd hebben onder paragraaf 3.2 van dit rapport.

Aanbeveling (3b)

Verbeter een aantal in ons rapport genoemde paragrafen op het gebied van bestuurlijke herkenbaarheid (de consistente benadering in de rapportage tussen begroting en jaarstukken) en op het punt van de doorvertaling van consequenties naar de komende begroting(-en).

4. Kosten herindeling en onderlinge verrekeningen

Conclusie

De jaarstukken bieden voor de raad nauwelijks inzicht in de kosten van de herindeling en de onderlinge verrekeningen.

Aanbeveling

Gelet op het eenmalige karakter van de herindelingskosten en de onderlinge verrekeningen, stellen wij voor dat het college een separate verantwoording aan de raad hierover aflegt. In deze rapportage dienen de elementen opgenomen te worden die in raadsinformatiebrief nr. 15 (van febr. 2010) zijn gesteld. Wij adviseren de raad om een deadline vast te stellen waarop hij deze verantwoordingsrapportage wil ontvangen.

Bijlage 1: Inhoudelijke verantwoording door stoplichtenrapportage

In de onderstaande tabellen zijn de indicatoren geturfd in respectievelijk de programmarapportages (I en II) en in de jaarstukken.

Programma 1: Stedelijk centrum “kloppend hart van Venlo”

	Prorap I	Prorap II	Jaarrekening 2009
Groen	13	13	15
Oranje	16	17	15
Rood	2	5	6
Zwart	-	13	12
Totaal	31	48	48

Programma 2: Stad en Wijk: “wonen in een groene, schone, hele en veilige omgeving”

	Prorap I	Prorap II	Jaarrekening 2009
Groen	18	22	23
Oranje	-	-	-
Rood	1	12	10
Zwart	16	15	15
Totaal	35	49	48

Programma 3: “Participatie”

	Prorap I	Prorap II	Jaarrekening 2009
Groen	5	6	6
Oranje	-	1	1
Rood	-	-	-
Zwart	3	3	3
Totaal	8	10	10

Programma 4: “ Kennis, Cultuur en Economie”

	Prorap I	Prorap II	Jaarrekening 2009
Groen	31	33	38
Oranje	13	6	4
Rood	-	3	5
Zwart	-	-	-
Totaal	44	42	47

Programma 5: Achilles: “Een sluitende aanpak voor de jeugd”

	Prorap I	Prorap II	Jaarrekening 2009
Groen	14	14	15
Oranje	5	5	2
Rood	1	-	-
Zwart	1	2	4
Totaal	21	21	21

Bijlage 2: Verantwoording in paragrafen

Lokale heffingen.

Deze paragraaf geeft op een overzichtelijke wijze inzicht in de gemeentelijke belastingen. Per belastingsoort is een verhelderende tabel met aantallen, tarieven en de begrote en gerealiseerde opbrengsten weergegeven. Bovendien zijn de tabellen voorzien van concreet ingevulde cijfers, terwijl in de begroting nog een groot aantal 'p.m.-posten' waren opgenomen. Hoewel de informatie van de jaarstukken niet volledig aansluit met de tabellen in de begroting 2009, komt deze informatie de bestuurlijke herkenbaarheid ten goede. Er is duidelijk teruggegrepen op de begroting 2009 en de verschillen tussen gerealiseerd en begroot zijn per belastingsoort toegelicht.

Daarentegen constateert de rekenkamer dat deze paragraaf wat betreft de stuurbaarheid beter had kunnen zijn. Er is niet helder aangegeven wat de doorvertaling is van de afwijkingen richting kadernota en/of begroting voor de komende jaren.

Weerstandsvermogen.

De paragraaf weerstandsvermogen geeft inzicht in de robuustheid van de financiële positie op het moment dat zich een financiële tegenvaller voordoet. De informatie die in de jaarstukken 2009 is opgenomen, geeft een inzicht in de actuele stand van zaken van de weerstandscapaciteit en de risico's. Tevens is teruggegrepen op deze onderdelen van de begroting 2009. De risico's zijn ook in samenhang beschouwd met de risico's van de programmabegroting 2010-2013. Bij sommige risico's is aangegeven wat eventuele consequenties voor de komende jaren kunnen zijn.

Hoewel de inhoud van deze paragraaf voldoet aan de minimum eisen van de BBV, zou het de stuurbaarheid bevorderen als de informatie uitgebreid wordt met de wijze waarop de gemeente Venlo beheersmaatregelen zal treffen voor deze risico's. Juist nu de ratio weerstandscapaciteit (te?) laag is (0,61 terwijl bij een ratio van 1,0 sprake is van een goede balans) verdient het aanbeveling om meer concreet aandacht te schenken aan het beteugelen van de risico's. De risicoratio geeft een steeds realistischer beeld van de situatie, maar een plan om deze weer op het gewenste niveau te krijgen, ontbreekt. Een dergelijk plan kan als belangrijk sturingsmiddel fungeren.

Onderhoud kapitaalgoederen.

Deze paragraaf in de jaarstukken geeft een uitputtend overzicht van het onderhoud van de gemeentelijke kapitaalgoederen (zoals wegen, riolering, groen en gebouwen). Tevens is financiële informatie per onderdeel opgenomen waarin de begrote en de gerealiseerde bedragen zijn weergegeven. Daarbij valt op, dat lang niet alle verschillen zijn toegelicht. Bovendien sluiten de bedragen in deze tabellen in veel gevallen niet aan op de bedragen die in de beleidsbegroting 2009-2012 (primitieve begroting) staan. Dit maakt de bestuurlijke herkenbaarheid lastig.

Bij diverse onderdelen van deze paragraaf is een vooruitblik naar 2010 en/of volgende jaren gegeven (bijvoorbeeld bij het onderdeel 'Riolering', pagina 5-21).

Financiering.

De paragraaf Financiering geeft inzicht in de financieringsportefeuille. De informatie grijpt grotendeels terug op de begroting 2009 en geeft in sommige gevallen prospectieve informatie. Het valt op dat de begrotingsbedragen in de tabel 'EMU-saldo' (pag. 5.32) niet aansluiten bij de gegevens van de begroting 2009.

Bedrijfsvoering.

De paragraaf bedrijfsvoering in de jaarstukken bevat bij het onderdeel “de expeditie Venlo” een uitgebreide beschrijving gegeven van de actualiteit en van de stand van zaken.

Wat ontbreekt, is een verantwoording door middel van parameters. De begroting 2009 geeft een duidelijke beschrijving van de beoogde effecten tot verbetering met daarbij een aantal duidelijke prestatieparameters. De verantwoording in de jaarstukken 2009 sluit daar niet op aan.

In de paragraaf bedrijfsvoering is inzichtelijke informatie gegeven over het verloop van de personeelsformatie in vergelijking met de personeelsformatie in de begroting 2009, de personele lasten en verzuimgegevens.

Verbonden partijen.

Doel van deze verplicht voorgeschreven paragraaf is inzichtelijk te maken met welke rechtspersonen de gemeente Venlo een bestuurlijke en financiële band heeft. Dit is van belang om inzicht te hebben in de aan verbonden partijen gemandateerde bestuurlijke taken en de financiële risico's door deelname aan verbonden partijen. De verantwoording in de jaarstukken onder hoofdstuk 5.6. geeft dat inzicht slechts ten dele. Zo ontbreken zowel in de begroting 2009 als in de jaarstukken 2009 bij enkele verbonden partijen (NV Regio Venlo, Euregio Rijn-Maas-Noord, Enixis/Essent) de gegevens over vreemd vermogen en eigen vermogen. De benadering in begroting en jaarstukken is op dit punt weliswaar gelijk, maar hier kan toch eigenlijk niet gesproken worden van consistentie.

Grondbeleid.

De paragraaf Grondbeleid verwijst zowel in de begroting als in de jaarstukken naar de jaarlijkse nota ontwikkelbedrijf. Deze wordt in 2010 tegelijkertijd met de jaarstukken aan de raad voorgelegd. Gezien het belang van het grondbeleid is het in Venlo evenals bij veel andere gemeenten gebruikelijk om aan de raad een evaluatie een risicoanalyse en een vooruitblik door middel van een afzonderlijk voorstel aan de raad voor te leggen. Dit is in overeenstemming met het Besluit Begroting en Verantwoording.

In deel B van deze nota wordt gerapporteerd over de te verwachten resultaten en risico's in de afzonderlijke projecten. Op basis daarvan wordt inzicht gegeven in de vermogenspositie en de weerstandscapaciteit van het Ontwikkelbedrijf.

Bijlage 3:   Onderzoeksverantwoording

Documenten

- Jaarstukken 2009 gemeente Venlo inclusief 'Rekening 2009 in een half uur', vastgesteld in B&W d.d. 1-6-2010.
- Programmarapportage (prorap) 2009-I.
- Programmarapportage (prorap) 2009-II.
- Programmabegroting 2009-2013 gemeente Venlo.
- Notitie fusiekosten (commissie herindeling Venlo en Arcen en Velden, april 2009).
- Verslag van bevindingen bij de jaarrekening 2009, Deloitte Accountants, 27 mei 2010.
- Kaderbrief jaarverslaglegging 2009 Venlo en Arcen en Velden, Raadsinformatiebrief 2010-15, februari 2010.
- Het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten van 17 januari 2003

Interview

Dhr. J.H.G.M. Teeuwen, wethouder (o.a. portefeuille Financiën);
Mevr. F.B. Roetering, concerncontroller;
gecombineerd interview d.d. 7 juni 2010.